

מצות ציצית בהלכה ובאגדה

צכי כרנטיין

הקדמה

הרמב"ם בסוף הלכות ציצית(גיג) אומר:

לעולם יהא אדם זהיר במצוות ציצית שהרי הכתוב שקלה ותלה בה כל המצוות כולן, שנאמר "וראיתם אותו וזכרתם את כל מצות ה' ועשייתם אותם"(במדבר טו).

מצות ציצית מיוחדת בכך שהיא מסמלת את כל תרי"ג המצוות. בנוסף, מצוה זאת היא המקור לכלל הגדול בתורה ש"עשה דוחה לא תעשה". מאמר זה סוקר מספר נושאים הקשורים למצות ציצית ולכלל של "עשה דוחה לא תעשה".

"תכלת ולבן"

מצות ציצית מחולקת לשנים - "מצות לבן" ו"מצות תכלת". מצות לבן - היא החיוב לתלות מספר חוטים בבגד, שלגביהם קיימת מחלוקת בין בית שמאי ובית הלל. לבית שמאי יש חיוב להטיל ארבעה חוטים ולבית הלל יש חיוב להטיל שלשה חוטים¹. זה אחד המקומות הבודדים שאנחנו פוסקים כבית שמאי².

מצות תכלת - היא חיוב לצבוע חלק מהחוטים בצבע מיוחד. קיימת מחלוקת בין הרמב"ם וראשונים אחרים על כמות החוטים שיש לצבוע. לפי רוב הראשונים, יש לצבוע חוט אחד מארבעת החוטים, כך שכשמקפלים את החוטים, נמצא שישנם שני חוטים צבועים.

לפי שיטת הרמב"ם יש לצבוע רק חצי חוטי³, כך שכשמקפלים את החוטים, יש רק חוט אחד צבוע.

1 ראה מנחות מא ותוספות בכורות לט:

2 על פי הספרי - פרשת כי תצא (רלד בדפוס וילנא)

3 ראה רמב"ם הלכות ציצית (א,ח), ויהיה אחד משמונת החוטין חוט תכלת והשבעה לבן". וראה יד פשוטה שם שמביא מהספר "משנת רבי אליעזר" שהשבע חוטין הם כנגד השבעה רקיעין וחוט השמיני של תכלת הוא מעל זה.

מצות ציצית היא "חובת גברא"

מצות ציצית הוא "חובת גברא" [על האדם] ולא "חובת הבגד". המצוה לשים ציצית בבגד קיימת דוקא כשלובשים אותו, ואין חיוב שיהיה על הבגד ציצית כשהוא מונח במגירה. וזה לשון הרמב"ם (הלכות ציצית ג,יא):

האיך חיוב מצות הציצית? כל אדם שהוא חייב לעשות מצוה זו, אם תכסה בכסות הראויה לציצית יטיל לה ציצית ואחר כך יתכסה בה. ואם נתכסה בה בלא ציצית הרי ביטל מצות עשה. אבל הבגדים הראויין לציצית כל זמן שלא יתכסה בהן אדם אלא מקופלין ומונחים פטורין מן הציצית שאינה חובת הטלית אלא חובת האיש שיש לו טלית.

ובשו"ע (יט,א):

ציצית חובת גברא הוא ולא חובת מנא [=כלי או חפץ] שכל זמן שאינו לובש הטלית פטור מציצית ולפיכך אינו מברך על עשיית ציצית שאין מצוה אלא בלבישתו.

הסיבה מדוע פוסקים שמצות ציצית הוא חובת גברא היא מיוחדת ומופיע רק פעם אחת בכל הש"ס. אנחנו פוסקים כמו ה"מלאך". וז"ל הגמרא במנחות (מ.א):

ופליגא דמלאכא [=מי שסובר שמצות ציצית היא חובת הבגד חולק על המלאך] דמלאכא אשכחי' לרב קטינא [=מעשה במלאך שפגש את רב קטינא] דמיכסי סדינא [=שלבש בגד של פשתן שלא חייב בציצית] אמר ליה "קטינא קטינא סדינא בקייטא וסרבלא⁴ בסיתוא?" [=אם תלבש בגדים בקיץ ובחורף שפטורים מציצית] ציצית של תכלת מה תהא עליה [=מתי תקיים מצות ציצית]? אמר ליה "ענשיתו אעשה?" [=קטינא שאל את המלאך - "האם יש עונש על אי קיום מצות עשה"?] אמר ליה בומן דאיכא ריתחא ענשין [=המלאך ענה לו שבזמן שיש "כעס" עונשין על מצות עשה]. אי אמרת בשלמא חובת גברא הוא [=הגמרא מסבירה את הראיה מהספור הזה. אם ציצית היא חובת הגבר, אז ברור מדוע מקבלים עונש בזמן כעס] היינו דמחייב דלא קא רמין [=ניתן לחייב אדם שלא לובש בגד עם ארבע כנפות] אלא אי אמרת חובת טלית הוא הא לא מיחייב? [=אם החיוב הוא על הבגד, איך ניתן להעניש מישהו בלי ארבע כנפות אפילו בשעת כעס?]

4 ראה רש"י בבא קמא ק"ט: ד"ה "סרבלא", סרבלא הוא כלי לנוי ולכבוד. ייתכן שהמלאך רומז לו שקיום המצוה הוא יותר חשוב מהכבוד שהוא מקבל בלבישת הבגדים שלו. ואולי יש כאן עוד טעם לקיום מצות ציצית. בדרך כלל לבישת בגדים היא צורך כבודו של הבן אדם. ומצות ציצית מזכירה לו מידת הענוה כשהוא לובש בגדים לצורך כבודו.

וראה שו"ת "שיח נחום" שמביא את דברי הר"ף מהספר "הלכות ציצית להר"ף" שהבגדים של קטינא היו מפשתן (סדינא=פשתן) ובגלל גזירת החכמים "לפי שאין בקיען" (על פי הגמרא במנחות דף מ.ז.) הוא לא הטיל ציצית בבגדו.

הסיבה שאנחנו פוסקים שציצית היא חובת גברא הוא מהסיפור של המלאך וקטינא. בדרך כלל יש כלל ש"תורה לא בשמים היא"⁵, ומדוע כאן אנחנו לא הולכים לפי כלל זה?

הגמרא במסכת חולין(פח:) מביאה את הדרשה הבאה לגבי מצות ציצית:

ואמר רבא בשכר שאמר אברהם אבינו "אם מחוט ועד שרוך נעל" [=בגלל שאברהם אבינו אמר למלך סדום את הביטוי "מחוט ועד שרוך נעל"] זכו בניו לשתי מצות: לחוט של תכלת ורצועה של תפילין. בשלמא רצועה של תפילין כתיב "וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך" [=לגבי מצות תפילין, יש פסוק שמראה את חשיבות המצוה ולכן פשוט שיזכו] ותניא ר' אליעזר הגדול אומר אלו תפילין שבראש, אלא חוט של תכלת מאי היא? [=אבל מהיכן נלמד לגבי חוט של תכלת?] דתניא רבי מאיר אומר מה נשתנה תכלת מכל הצבעונין? מפני שתכלת דומה לים וים דומה לרקיע ורקיע דומה לאבן ספיר ואבן ספיר דומה לכסא הכבוד דכתיב ויראו את אלהי ישראל ותחת רגליו וגו' וכתיב כמראה אבן ספיר דמות כסא.

מצות ציצית היא מיוחדת בזה שאנחנו רוצים להגיע איתה לדרגות השמימיות הגבוהות ביותר. אם כך, ה"שמימיות" הזאת מתבטאת לא רק בדברי אגדה לגבי מצות ציצית. יש לה ביטוי גם לגבי פסקי הלכה מסויימים במצות ציצית. אנחנו פוסקים כבית שמאי שהוא "יותר שמימי" בנישוא ולפי המקובלים הלכה כמותו לעתיד לבא⁶. בנוסף, אנחנו פוסקים כמלאך.

עשה דוחה לא תעשה במצות ציצית

הגמרא במסכת יבמות (ד.) מביאה את הכלל של "עשה דוחה לא תעשה". הלימוד של דין זה הוא מהסמיכות של מצות ציצית לאיסור כלאים בפרשת כי תצא (דברים כב,יא-יב). הפסוק אומר "לא תלבש שעטנז" ומיד אחר כך כתוב "גדילים תעשה לך". הגמרא לומדת מהסמיכות של שתי מצוות אלה שכשיש התנגשות בין שתי מצוות, יש עדיפות למצות העשה. והכלל הוא "עשה דוחה לא תעשה".

5 ראה בבא מציעא נט. שם מובאת המחלוקת בין רבי אליעזר ורבי יהושע ובת קול יצאה ואמרה "מה לכם אצל רבי אליעזר שהלכה כמותו בכל מקום". הסיבה שלא פוסקים כרבי אליעזר היא משום שהוא "שמותי". וראה תוספות במסכת שבת (קל:) שהשמעות של שמותי היא שהוא היה מתלמידי בית שמאי.

6 ראה מאמר "לשיטות בית שמאי ובית הלל" בספר "לאור ההלכה" לרבי זיון.

עשה דוחה לא תעשה במצוה קיומית

מצות ציצית היא "מצוה קיומית". למי שלובש בגד של ארבע כנפות, יש חיוב לשים חוטי ציצית. למי שלא לובש בגד של ארבע כנפות, אין לו חיוב. וזה בניגוד להרבה מצות אחרות שיש לקייםם ולא ניתן לבטל אותם כמו תפילין, ברית מילה וכו'. ראינו לעיל, למרות שמצות ציצית היא מצוה קיומית, יש ענין לחפש בגד של ארבע כנפות וללבוש אותו בגלל שיש עונש על זה "בשעת ריתחא".

אפשר לקיים שניהם

לכלל של "עשה דוחה לא תעשה" קיים סייג במקרה ש"אפשר לקיים שניהם". אם ניתן לקיים את המצוה בלי ההתנגשות עם הלא תעשה, בטל הכלל של "עשה דוחה לא תעשה". וז"ל הגמרא במסכת יבמות (כ:):

דאמר ריש לקיש כל מקום שאתה מוצא עשה ולא תעשה אם אתה יכול לקיים שניהם מוטב ואם לאו יבא עשה וידחה את לא תעשה.

מובא בגמרא במסכת כתובות (משנה בדף ל"ט):

נמצא בה דבר ערוה או שאינה ראויה לכא בישראל אינו רשאי לקיימה שנאמר ולו תהיה לאשה אשה הראויה לו.

מדובר כאן על החיוב להתחתן עם האשה שנאנסה או נתפתתה. שאם יש איסור ערוה על האשה, אסור לאנס להתחתן איתה.

ושואלת הגמרא:

אמר רב כהנא אמרייתא לשמעתיא קמיה דרב זביד מנהרדעא ניתי עשה ונדחה ל"ת? [=רב כהנא אמר הלכה זו לפני רב זביד בנהרדעא ושאלתיו מדוע לא אומרים הכלל שעשה דוחה לא תעשה, וזה יתיר את האנס להתחתן איתה?] אמר לי היכא אמרינן ניתי עשה ונידחי לא תעשה כגון מילה בצרעת דלא אפשר לקיומיה לעשה אבל הכא אי אמרה דלא בעינא מי איתיה לעשה כלל [=כאן ניתן לבטל את העשה על ידי זה שהיא תגיד "אני לא רוצה להתחתן איתו" ובמקרה זה לא אמרינן הכלל של עשה דוחה לא תעשה].

רש"י מפרש: "השתא נמי מלמדן אותה לומר רוצה אני". רש"י לומד שיש צורך לבטל את העשה על ידי זה שהיא תגיד "אני לא רוצה אתו". רק במקרה זה אין את הכלל של "עשה דוחה לא תעשה". משמע מכאן שאם היא לא אומרת "אני לא רוצה" היא תהיה מותרת.

וד"ל ה"תוספות"(שם):

ואם תאמר "והא כלאים בציצית אפשר לקיים שניהם שיעשה בטלית צמר חוטים של צמר?" [ומתמצים התוספות] ואומר ר"י שבטלית של פשתן אי אפשר לקיים שניהם דלא אפשר לקיים מצות תכלת אלא על ידי כלאים דתכלת עמרא [=צמר] הוא.

תוספות שואלים שגם במצות ציצית ניתן לקיים שניהם על ידי הטלת חוטים של צמר בלי לעבור על איסור כלאים. אין צורך לשים חוטים של פשתן בבגד של צמר כדי לקיים את המצוה? ומתמצים שהאפשרות הזאת קיימת רק בבגד צמר, אבל במקרה של בגד פשתן אין את האפשרות הזאת, מכיון שיש חיוב תכלת גם בבגד של פשתים והלא החוט של תכלת חייב להיות של צמר. השאלה של התוספות היא דוקא במקרה של בגד צמר, שמתירים לשים בו חוטים של פשתן, והלא אפשר לקיים שניהם על ידי הטלת חוטים של צמר בבגד כעין זה? אפשר לשאול את שאלת התוספות בצורות אחרות:

- א. למה לא ניתן לבטל את מצות ציצית לגמרי על ידי שהוא לא ילבש את הבגד בכלל? בדומה לאפשרות לשכנע את האשה לא להתחתן?
- ב. אפילו לפי התשובה של תוספות, למה לא ניתן לקיים שתי המצוות על ידי זה שהוא ילבש טלית של צמר ולא טלית של פשתן?

ונראה שתוספות לא שואל את השאלות האחרות, מכיון שהשאלה שלו היא לא מהחלק השני של הגמרא אלא מהחלק הראשון. הוא לא שואל מהתירוץ של הגמרא שניתן לבטל את המצוה על ידי זה שהיא אומרת "אני לא רוצה". אין אפשרות לבטל מצות ציצית. אם יש בגד עם ארבע כנפות, ואדם רוצה ללבוש אותו, אנחנו לא מבקשים ממנו ללבוש בגד אחר או לא ללבוש אותו בכלל. ביטול המצוה של "לו תהיה לאשה" על ידי שהאשה אומרת "אני לא רוצה" לא שייך בכלל במצות ציצית. הגמרא אומרת שלא אומרים עשה דוחה לא תעשה במקרה שניתן לקיים את העשה והלא תעשה ביחד. העשה הוא על הבגד הזה שעומד לפנינו לא על בגד אחר, ולא ניתן לקיים את שניהם אם לא לובשים את הבגד בכלל. לא ניתן לבטל את העשה לגבי אותו בגד שעומד לפנינו, וזה בניגוד לאשה שניתן לבטל את המצוה לגמרי לגבי אותה אישה.

מהלך זה נמצא ברמב"ן. הרמב"ן שואל את שאלה "ב" וז"ל:

ואי קשה והא סדין [=בגד של פשתן] בציצית דמצי למפטר נפשיה בטלית של צמר ואפ"ה [=ואפילו הכי, ואפילו כך] דחי? התם עשה מיהא איתיה [=העשה עדיין נמצא] אבל עשה דאי בעי ליתא כלל לא דחי.

הרמב"ן שואל את השאלה השניה ועונה שהמצוה עדיין קיימת על הבגד הראשון, אבל כאן, באשה זאת אין מצוה בכלל אם היא לא רוצה.

הריטב"א מביא את שתי השאלות וז"ל:

ואם תאמר והא סדין בציצית דאי בעי פטר נפשיה בטלית של צמר או בטלית שאינה בה ציצית ואפ"ה דחי? וי"ל [=ויש לומר] דהתם איתיה לעשה מיהא והוא פוטר עצמו בטלית שאין בה ציצית וכי עביד הכי מיענש.

הריטב"א אומר שהבגד עדיין קיים ועדיין יש מצוה. והוא מביא ראייה מהסיפור של המלאך שיש לחפש בגד כזה. אבל כאן, לגבי האשה, אם הוא עוקר את העשה, הוא לא נמצא כלל ואין עונש על זה.

ראינו את שיטת רש"י שלומד שכוונת הגמרא בתירוקן שהאשה יכולה להגיד "לא בעינא" היא שאנחנו מכריחים אותה להגיד שהיא לא רוצה להתחתן. משמע מכאן שאם היא מתעקשת ניתן להתחתן איתה. הרמב"ן לומד את תשובת הגמרא בצורה אחרת. וז"ל הרמב"ן:

ולא אשכחן עשה דקיל שברשות אדם לבטלו מעיקרו שיהא דוחה לא תעשה דלא גלי לן רחמנא בכי האי עשה, ודומה לעשה שאין שוה בכל דלא דחי.

הרמב"ן לומד שהעשה הזה הוא עשה חלש ובגלל זה הוא לא דחי את הלא תעשה. אם כך, אין צורך לשכנע את האשה לסרב להתחתן איתה. הרמב"ן מחדש דבר שלכאורה לא נמצא במקורת חז"ליים - עשה שאין שוה בכל לא דוחה לא תעשה. הדין הקרוב ביותר לדין זה של הרמב"ן הוא במסכת יבמות:

נפקא להו מראשון [=הדין של עשה דוחה לא תעשה, ניתן ללמוד ממצורע] דתניא "ראשו" מה תלמוד לומר לפי שנאמר (ויקרא יט, כז) "לא תקיפו פאת ראשכם", שומע אני אף מצורע כן. תלמוד לומר "ראשו" וקא סבר האי תנא הקפת כל הראש שמה הקפה. איכא למיפרך [=ניתן לפרוך את הלימוד] מה ללאו דהקפה שכן לאו שאין שוה בכל [=הלאו הוא חלש בגלל שהוא שייך רק בגברים ולא בנשים].

רואים מכאן ש"לאו שאינו שוה בכל" הוא לאו חלש. אם כך, לא ניתן ללמוד ממנו למקומות אחרים שעשה דוחה לא תעשה. והרמב"ן לומד מכאן שעשה שלא שוה בכל לא דוחה לא תעשה.

שואל הדברי יחזקאל⁷:

איך הרמב"ן יכול להגיד שעשה שלא שוה בכל לא דוחה לא תעשה והלא כלאים בציצית הוא עשה שאינו שוה בכל וזה מכיוון שהעשה לא חל על נשים בגלל שמצות ציצית היא מצות עשה שהזמן גרמא?

ומתוך הדברי יחזקאל שלמרות שלנשים יש פטור, אבל בכל זאת אם הן רוצות לקיים את המצוה הן יכולות. וזה לשון הרמב"ם (הלכות ציצית ג,י):

ונשים ועבדים שרצו להתעטף בציצית מתעטפין בלי ברכה. וכן שאר כל מצוות עשה שהנשים פטורות מהן אם רצו לעשות אותה בלא ברכה אין ממחין בידם.

מצות ציצית היא מצוה קיומית. אין צורך ללבוש בגד עם ארבע כנפות כדי ליצור את החיוב. יש רמה אחרת של מצוה קיומית, וזאת האפשרות של האישה לקיים מצות ציצית. אם היא רוצה, היא יכולה ללבוש בגד של ארבע כנפות ולקיים את המצוה. אם כך, המצוה נחשבת לעשה שהוא שוה בכל.

יש מחלוקת האם נשים מברכות על מצות עשה שהזמן גרמא. רואים שהרמב"ם פוסק שנשים לא מברכות על קיום מצות עשה שהזמן גרמא. וככה נוהגים הספרדים. התוספות חולקים על הרמב"ם ומביאים ראיה מסומא [=עיוור].

מסופר על רב יוסף שהיה עיוור (בבא קמא פז):

אמר רב יוסף מריש הוה אמינא מאן דאמר הלכה כר' יהודה דאמר סומא פטור מן המצות קא עבדינא יומא טבא לרבנן [=בהתחלה חשבתי שמי שפוסק כרבי יהודה שסומא פטור מהמצוות הייתי עושה לו מסיבת הודאה] מ"ט דלא מפקדינא וקא עבדינא מצות [=מדוע? מכיון שאני מקיים מצוה למרות שאני לא חייב בה, זאת דרגה גבוה מאד] והשתא דשמעיית להא דר' חנינא דאמר ר' חנינא גדול המצווה ועושה ממני שאינו מצווה ועושה מאן דאמר לי אין הלכה כרבי יהודה עבדינא יומא טבא לרבנן מ"ט דכי מפקדינא אית לי אגרא טפי [=אבל עכשיו שאמר לי את הכלל ש"גדול המצווה ועושה ממני שאינו מצווה ועושה", אני מעדיף לפסוק כמו רבנן שסומא חייב במצות].

7 סימן כח. ספר דברי יחזקאל נכתב על ידי הרב יחזקאל ברשטין. הוא היה אחד מראשי ישיבת סלובדקא בליטא לפני מלחמת עולם השנייה.

ושואלים התוספות: מדוע יעשה רב יוסף יומא טובא? והלא הוא פטור מברכה! מכאן ראייה שמי שפטור מהמצוה יכול לברך. אם כן, יש דין זהה לגבי נשים שעושות מצוות שאינן חייבות.

ושאל הדברי יחזקאל, מדוע נשים מברכות? ומתוך שלמרות שאין להם מצוה חיובית, יש להן מצוה קיומית. הן מקיימות את המצוה ובזמן שעושות אותה ניתן לברך "אשר קדשנו במצוותיו" על העובדה שהן מקיימות את המצוה למרות שאינן חייבות.

וממשיך הדברי יחזקאל לחדש חדוש גדול. מה קורה אם אישה רוצה ללבוש כלאים בציצית? והוא אומר שאותה סברה שאומרת שהיא מברכת גם מאפשר לה ללבוש כלאים בציצית. מצות ציצית היא מצוה קיומית ולא חיובית. אם האדם רוצה לא לקיים אותה הוא יכול. אם כן, רואים שיש דין של עשה דוחה לא תעשה גם במצוה קיומית. אם כן, נשים יכולות ללבוש כלאים בציצית.

סיבה לכלל של עשה דוחה לא תעשה

הרמב"ן בפרשת יתרו (שמות כח) מביא שהטעם שעשה דוחה לא תעשה הוא בגלל שמידת האהבה היא יותר חשובה ממידת היראה. וז"ל:

ואמת הוא ג"כ כי מדת זכור רמזו במצות עשה, והוא היוצא ממדת האהבה והוא למדת הרחמים, כי העושה מצות אדוניי אהוב לו ואדוניי מרחם עליו, ומדת שמור במצות לא תעשה, והוא למדת הדין ויוצא ממדת היראה, כי הנשמר מעשות דבר הרע בעיני אדוניי ירא אותו, ולכן מצות עשה גדולה ממצות לא תעשה, כמו שהאבהה גדולה מהיראה, כי המקיים ועושה בגופו ובממונו רצון אדוניי הוא גדול מהנשמר מעשות הרע בעיניו.

הבאנו לעיל את שיטת הרמב"ם שמביא את הפסוק "וראיתם אותו וזכרתם את כל מצוות ה' ועשיתם אותם". מצות ציצית היא מיוחדת בכך שיש בה רמז לכל המצוות כולם. בנוסף, יש במצות ציצית אהבה יתירה שהיא מצוה קיומית ואנחנו לא מצווים ועושים. אם כן, דוקא מצות ציצית נבחרה להיות המצוה שבה התחדש הכלל של "עשה דוחה לא תעשה" - כי יש במצות ציצית אהבה יתירה.

ניתן לחזק את דברי הרמב"ן מדברי הספרי בפרשת כי תצא:

כמו שמור וזכור בדבור אחד נאמרו כך לא תלבש שעטנו וגדילים תעשה לך בדבור אחד נאמרו.

ולפי הרמב"ן יש קשר הדוק בין שמור וזכור שנאמרו בדבור אחד ומצות שעטנז וציצית שנאמרו בדבור אחד. וז"ל הרמב"ן (שם):

ובמדרשו של רבי נחוניא בן הקנה (ספר הבהיר אות קפב) הזכירו עוד סוד גדול בזכור ושמור, ועל הכלל תהיה הזכירה ביום והשמירה בלילה, וזהו מאמר החכמים (ב"ק לב): שאומרים בערב שבת באי כלה באי כלה, באו ונצא לקראת שבת מלכה כלה, ויקראו לברכת היום קדושה רבא (פסחים קו). שהוא הקדוש הגדול, ותבין זה.

שמור הוא כנגד מידת היראה והיא בלילה. "שמור" הוא מצות הלא תעשה של שבת⁸. אנחנו יוצאים לקראת "שבת מלכה" בלילה. המלכות היא מידת היראה. מצד שני, אנחנו מבקשים לשבת להגיע אלינו כ"כלה". וזה נגד מידת החסד שהיא ביום.

"זכור" הוא מצות עשה. והוא ממידת הרחמים כנגד היום של שבת. ובגלל זה הקידוש של היום נקרא "קידושא רבה". הקידוש ביום הוא יותר גדול וחשוב בגלל שהוא נגד מידת האהבה⁹.

וזאת המשמעות של דברי הספרי. לא תלבש שעטנז וגדילים תעשה לך נאמרו בדבור אחד כמו זכור ושמור שנאמרו בדבור אחד. לשניהם יש את המסר ש"אהבה יותר מיראה".

שיטת בית הלל במספר חוטים של הציצית

על פניו נראה ששיטת בית שמאי לגבי מספר החוטים של הציצית היא מחמירה יותר. שהרי לפי שיטתם יש צורך לארבעה חוטים לעומת בית הלל שלשיטתם מספיקים שלשה. לפי דברי הרמב"ן ההיפך הוא נכון. התכלת הוא נגד מידת הדין, הלא הוא בא מדם החילזון, והלכן הוא נגד מידת הרחמים. לפי שיטת בית שמאי יש ארבעה חוטים והיחס בין התכלת והלבן (דין ורחמים) הוא אחד לארבעה ויש כאן פחות דין. לפי בית הלל היחס בין התכלת והלבן הוא אחד לשלשה שהוא יותר מבית שמאי. במקרה של ציצית דווקא הפסק הוא כבית שמאי בניגוד לבית הלל מכיון שיש כאן יותר רחמים ופחות דין¹⁰.

8 על פי הגמרא במסכת ע"ז(נא): "דאמר ר' אבין א"ר אילעא כל מקום שנאמר השמר, ופן ואל אינו אלא בלא תעשה"

9 עיין פסחים קו. הטעם המובא שם הוא הפוך מהטעם המובא על ידי הרמב"ן.

10 וראה דברי ה"שפת אמת" שנה תרמוז "והנה כתוב דבר ואמרת נראה שהוא משום דציצית אמרו"ל ששקולה כנגד כל המצוות. ונראה דלבן ותכלת הוא בחינת מצות עשה ומצות לא תעשה". ובשנת תרנה אומר ה"שפת אמת" "לבן אהבה לזכור תמיד חסד ה' החופף על האדם תמיד. ותכלת ליראה ממדת הדין והם כנפים להעלות כל המצוות. וראה דברי ה"אור החיים" בסוף פרשת שלח שאומר ההפוך מדברי השפת אמת - שתכלת הוא רחמים והלבן הוא דין. וצ"ע.

הסבר לשיטת הרמב"ם בחוטי התכלת

ה"שפת אמת" בפרשת שלח מסביר את דברי הרמב"ם במספר החוטים של תכלת. הבאנו לעיל שהרמב"ם סובר שצובעים רק חצי חוט ולא חוט שלם. ה"שפת אמת" מביא שכל חוט בציצית מסמל יום בשבוע. וזה תמוה. הלא קיימים שמונה חוטים (לאחר שמקפלים אותם) וישנם רק שבעה ימים בשבוע?

ומתוך ה"שפת אמת" שחוט אחד מהשמונה מרמז לנו את השבת. השבת מחולק לשנים - שמור בלילה (מידת הדיון) וזכור ביום (מידת הרחמים). וזה החוט השמיני שהוא חצי תכלת (ליל שבת) וחצי לבן (היום של שבת). וזה המשך של דברי הרמב"ן שהבאנו לעיל בשם רבי נחוניא בן הקנה.

המלאך וקטינא

מידת החסד גם נקראת מידת "הגדולה". ובגלל זה כל דבר ששייך לחסד נקרא "גדול". וזה מעמיק את ההסבר של הרמב"ן ב"קידושא רבא" שהוא ה"קידוש הגדול" נגד מידת הרחמים. בנוסף, יום כפור נקרא "צומא רבא" בגלל שיום כפור הוא יום שכולו מדת הרחמים. וזה הפירוש של המילים של המלאך: "קטינא, קטינא". מי שלא עושה מצות ציצית לא מראה את מידת האהבה, המדה הגדולה - לפיכך אתה נקרא "קטינא" - אדם הקטן.

צבי ברנשטיין הגיע לNDS ב-1999. הוא בעל תואר שני מאוניברסיטת ניו יורק ולמד בישיבת רבינו חיים ברלין וישיבת מיר בירושלים. בתפקיד הנוכחי הוא מנהל מחלקת בתחום המחקר ופיתוח. נשוי לתמר ואבא לשבעה ילדים.